

Achtergrond bij het conflict in Oost-Congo

Sinds de jaren '90 wordt de regio van de Grote Meren in Centraal-Afrika geconfronteerd met één van de bloedigste conflicten op het continent, en zelfs wereldwijd. Het oosten van de Democratische Republiek Congo (DRC) vormt al meer dan 15 jaar het decor voor gewapende conflicten tussen binnen- en buitenlandse actoren die vaak ook betrokken zijn bij de illegale exploitatie en handel van bodemrijdommen. De burgerbevolking is het grootste slachtoffer van deze conflicten: meer dan 5 miljoen mensen kwamen om het leven, direct of indirect ten gevolge van het geweld. Bijna een half miljoen burgers vluchtten het land uit en 2 miljoen mensen moesten hun huizen verlaten. Verder is er sprake van grootschalige schendingen van mensenrechten en van het internationaal humanitair recht, veelvuldig gebruik van seksueel geweld tegen vrouwen, kinderen en mannen als oorlogswapen, rekrutering van kindsoldaten enz. Door de conflictsituatie stuikten de politieke, economische en sociale structuren grotendeels in elkaar. Ondanks de hulp van de internationale gemeenschap krijgt de Congolese staat de volatiele veiligheidssituatie, het klimaat van straffeloosheid en de humanitaire catastrofe niet onder controle.

Wat is de achtergrond bij het conflict in Oost-Congo?

Genocide in Rwanda (1994)

In april 1994 komen de Rwandese en Burundese presidenten bij een aanslag op hun vliegtuig om het leven. Dit is het startsein voor het begin van de genocide in Rwanda waarbij militairen van het Rwandese leger (Forces Armées Rwandaises) en Interahamwemilities (beiden voornamelijk Hutu's) zowel Tutsi-burgers als Hutu-tegenstanders vermoorden. Tegelijk voeren de rebellen van het FPR (Front Patriotique Rwandais, voornamelijk Tutsi's) een aanvalsoorlog uit op Rwanda, waarbij ook vele Hutu en Tutsi-slachtoffers vallen.

Wanneer de FPR-troepen eind juni 1994 het land zo goed als volledig dreigen in te nemen, vluchten vele honderdduizenden (vooral) Hutu's, onder begeleiding van de internationale gemeenschap (VN-troepen), naar de Kivu-streek in Oost-Zaire (nu Congo). Onder de vluchtelingen bevinden zich vele gewone burgers, maar ook leden van het FAR en de militieën die zich hebben bezondigd aan de gruwelijke moordpartijen in hun thuisland. De komst van deze zogenaamde 'génocidaires' in een gebied met een aanzienlijke Tutsi-bevolking, militariseert de vluchtelingenkampen en wordt al snel een destabiliserende factor voor de fragiele Zairese staat en de hele regio van de Grote Meren.

Eerste oorlog in Zaire (1996-1997)

Ondertussen kwam in Rwanda het FPR aan de macht, met Paul Kagame als belangrijkste figuur. In oktober 1996 valt de alliantie AFDL (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaire), gesteund door Rwanda, Oeganda, Burundi en – in een latere fase – Angola Oost-Zaire binnen. De woordvoerder van deze alliantie is de Katangese Congolees Laurent-Désiré Kabila, rebel en opposant van het Mobutu-regime. Tijdens de opmars van de militaire alliantie worden de kampen met de Hutu-vluchtelingen ontmanteld. Met weinig

tegenstand van het zwakke Zaïrese leger verovert de alliantie de belangrijkste steden op haar pad en neemt uiteindelijk de hoofdstad Kinshasa in. In mei 1997 vlucht president Mobutu het land uit, waarna Kabila zichzelf uitroept tot de nieuwe president van de 'Democratische Republiek Congo'.

Tweede oorlog in DR Congo (1998-2002)

In 1998 komt het tot een breuk tussen president Kabila en zijn vroegere bondgenoten. In augustus vallen Rwanda en Oeganda opnieuw Oost-Congo binnen. Deze nieuwe oorlog leidt tot de balkanisering van het Congolese grondgebied en wordt, door de betrokkenheid van verscheidene Afrikaanse actoren (nationale legers en rebellengroepen), de 'Eerste Afrikaanse wereldoorlog' genoemd. Congo krijgt hulp van bondgenoten Angola, Namibië en Zimbabwe. Rwanda, Oeganda en Burundi bieden steun aan twee nieuwe rebellengroepen: RCD (Rassemblement Congolais pour la Démocratie) en MLC (Mouvement pour la Libération du Congo, o.l.v. Jean-Pierre Bemba), die respectievelijk het oosten en het noorden van het land controleren. Ondertussen blijven ook de zogenaamde lokale Maï-Maï-milities en de FDLR (Forces Démocratiques de libération du Rwanda), de restanten van het oude Rwandese regime en opposanten van het nieuwe regime, militair actief in de regio.

Vredesakkoorden in Lusaka (1999) en Sun-City (2002)

In juli 1999 tekenen binnen- en buitenlandse gewapende partijen vredesakkoorden in Lusaka (Zambia). Het militaire luik voorziet een staakt-het-vuren, de neutralisering van negatieve krachten, de terugtrekking van alle buitenlandse troepen (vijanden en bondgenoten) en de komst van een VN-vredesmacht. Het politieke luik omvat het opstarten van een Intercongolose dialoog en het herstel van de staatsautoriteit over het gehele grondgebied. Al snel blijkt dat de aanwezigheid van de VN-vredesmissie MONUC (Mission de l'Organisation des Nations Unies en République Démocratique du Congo), goed voor het grootste aantal VN-blauwhelmen ter wereld in één missie, geen einde maakt aan de gevechten.

In januari 2001 wordt president Kabila vermoord en opgevolgd door Joseph Kabila. De jonge president zorgt voor een versoepeling van de relaties tussen Congo en de internationale gemeenschap. Hij aanvaardt een Intercongolose dialoog die in december 2002 tot de ondertekening van vredesakkoorden in Sun City (Zuid-Afrika) leidt.

Transitie en verkiezingen (2003-2006)

Het Sun City-akkoord betekent officieel het einde van de oorlog en legt de basis voor de overgangperiode. De transitie start in juni 2003 en wordt gekenmerkt door machtsdeling tussen president Kabila, vier vice-presidenten (vertegenwoordigers van gewapende en niet-gewapende groepen) en de civiele maatschappij. De hoofddoelstellingen van de overgang zijn de eenmaking en pacificatie van het land, de vorming van een nationaal leger en de installatie van een democratische politieke orde na verkiezingen.

Met de hulp van internationale donoren (o.a. België) en Afrikaanse landen (Zuid-Afrika, Angola) start Congo met de vorming van geïntegreerde brigades voor het nieuwe nationale leger: Forces Armées de la République Démocratique du Congo (FARDC). De zwakte van dat

leger wordt zichtbaar wanneer dissidente militairen, waaronder Laurent Nkunda, onder het oog van de VN-blauwhelmen in 2004 de provinciehoofdstad Bukavu (Zuid-Kivu) innemen.

Na de goedkeuring bij referendum van de nieuwe grondwet, kent de transitie in 2006 een hoogtepunt met de organisatie van de eerste vrije presidents-, parlaments- en provinciale verkiezingen in meer dan 40 jaar (lokale verkiezingen worden uitgesteld). Het verkiezingsproces wordt mee mogelijk gemaakt door de massale steun van internationale donoren, waaronder de Europese Unie. Na een tweede stemronde komt de zittende president als overwinnaar uit de bus.

Derde Republiek (2006-2011)

De start van de Derde Republiek, bij de eedaflegging van president Kabila op 6 december 2006, luidt helaas niet het einde in van de lange lijdensweg van de Congolese bevolking. Binnen- en buitenlandse rebellengroepen blijven actief in Oost-Congo. Al snel breken in de Kivu-provincies nieuwe gevechten uit tussen het regeringsleger en de rebellengroep CNDP (Congrès pour la Défense du Peuple) van de dissidente Generaal Laurent Nkunda. Met steun uit Rwanda, profileert hij zich als de beschermheer van de Congolese Tutsi's. In de loop van 2007 faalt de zogenaamde 'mixage', een poging om Nkunda's rebellen, buiten het brassageproces, in het nationale leger te integreren.

Wanneer in januari 2008 in Goma (Noord-Kivu) een conferentie voor vrede, veiligheid en ontwikkeling in de Kivu's plaatsvindt, laait de hoop op vrede voor de regio op. De conferentie resulteert in de ondertekening van een vredesakkoord (Acte d'Engagement) door de Congolese regering, het CNDP en andere strijdende partijen (Mai Mai, PARECEO, ...). De uitvoering van het akkoord komt onder toezicht van het Amani-programma, dat later wordt opgevolgd door het plan STAREC (Plan de Stabilisation et Reconstruction de l'Est du Congo).

In de loop van dat jaar verlaat het CNDP het vredesproces, en wanneer de rebellen in oktober een belangrijke militaire basis in Noord-Kivu in beslag nemen, escaleert het conflict. Tienduizenden mensen slaan op de vlucht. Het offensief van het CNDP brengt de rebellen, met nauwelijks tegenstand van de regeringssoldaten en de blauwhelmen, tot aan de poort van de provinciehoofdstad Goma.

Onder druk van de internationale gemeenschap en na de publicatie van een VN-rapport waarin Rwanda beschuldigd wordt van steun aan het CNDP, komt een alliantiewissel in de regio. De presidenten Kabila (Congo) en Kagame (Rwanda) zoeken, binnen het kader van het Nairobi communiqué (getekend in 2007 ter bestrijding van het FDLR), diplomatieke toenadering. In januari 2009 starten ze de verrassende militaire operatie 'Umoja Wetu' tegen de Hutu-rebellen in Noord-Kivu. Na de officiële terugtrekking van het Rwandese leger worden de operaties voortgezet onder de naam 'Kimia II' in Zuid-Kivu, ditmaal met de logistieke steun van MONUC. Begin 2010 lanceert Congo een nieuwe operatie: 'Amani Leo' in Noord- en Zuid-Kivu.

De alliantiewissel heeft ook gevolgen voor de top van het CNDP. Begin januari wordt Laurent Nkunda opzij gezet, gevangen genomen in Rwanda en vervangen door Bosco Ntaganda,

tegen wie een internationaal aanhoudingsbevel loopt sinds 2006. In een vredesakkoord met de Congolese regering verklaart de rebellengroep zich akkoord met de integratie binnen het nationale leger en de politie, de deelname aan de militaire operaties tegen het FDLR en de omvorming tot een politieke partij. In december 2010 geven ze ook officieel hun steun aan de meerderheid rond president Kabila. Een tactische zet met het oog op verkiezingen in 2011?

In 2011 wordt Amani Leo verder gezet. De militaire operaties hebben vooral een negatieve impact op de situatie van de burgerbevolking en leiden niet tot ontmanteling van het FDLR. Bovendien stellen we vast dat de integratie van het CNDP in het Congolese regeringsleger moeizaam verloopt, onder meer omdat de 'geïntegreerde' rebellen hun vroegere administratie en bevelstructuren behouden. Het zwakke Congolese leger wordt nog steeds logistiek gesteund door de nieuwe VN-vredesmacht MONUSCO (sinds juli 2010), weliswaar onder strengere voorwaarden.

April 2011

Broederlijk Delen
Pax Christi Vlaanderen

Bronnen:

- 'Les faiseurs de paix au Congo' van Jean-Claude Willame (2007)
- 'De grootste Afrikaanse oorlog' van Filip Reyntjens (2009)
- 'La guerre du Kivu' van Jean-Claude Willame (2010)